

УДК 011.3-051

Віта Садова

ДИДАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Стаття має на меті висвітлення проблем, пов'язаних із забезпеченням якості професійної, професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи. Використано метод аналізу наукових джерел, порівняльно-зіставний метод, метод узагальнення результатів навчальної діяльності студентів. На основі зібраної й узагальненої теоретичної та емпіричної інформації пропонуються напрями удосконалення дидактичних аспектів професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи. Робиться висновок про необхідність кардинального оновлення змістової основи викладання педагогічних дисциплін як фундаментальних. Перспективним для подальших наукових розвідок визнається питання узгодження форм, методів, сучасних засобів викладання зі змістовою основою певної навчальної дисципліни.

Ключові слова: майбутній учитель початкової школи, зміст педагогічних дисциплін, навчальна діяльність, логико-емпірична єдність, професійно-педагогічна підготовка.

Садова В. Дидактические аспекты подготовки будущего учителя начальной школы.

Цель статьи – освещение проблем, связанных с обеспечением качества профессиональной, профессионально-педагогической подготовки будущих учителей начальной школы. Использован метод анализа научных источников, сравнительно-сопоставительный метод, метод обобщения результатов учебной деятельности студентов. На основании собранной и обобщенной теоретической и эмпирической информации предлагаются направления совершенствования профессионально-педагогической подготовки будущих учителей начальной школы. Сделан вывод о необходимости кардинального обновления содержательной основы преподавания педагогических дисциплин как фундаментальных. Перспективным для дальнейших научных исследований является вопрос согласования форм, методов, современных средств преподавания и содержательной основы определенной учебной дисциплины.

Ключевые слова: профессионально-педагогическая подготовка, будущий учитель начальной школы, содержание педагогических дисциплин, учебная деятельность, логико-эмпирическое единство.

У преамбулі галузевої Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти зазначається: «Постійне вдосконалення системи підготовки [...] науково-педагогічних і педагогічних працівників зумовлене зміною ролі людини в сучасному світі, баченням ідеалу освіченості людини та висуванням нових вимог до якості людського капіталу відповідно до культурно-духовних, суспільно-економічних і технологічних трансформацій, а також числених викликів глобального, європейського, національного, регіонального та місцевого рівнів» [3]. Постійне вдосконалення, пошук оптимальних форм, модернізація змісту – саме ці властивості притаманні професійній підготовці майбутнього вчителя початкової школи. Адже саме його професіоналізм є визначальним для просування учнів на шляху вивчення шкільних дисциплін різних циклів, у долатті труднощів соціалізації, у виборі майбутніх професійних пріоритетів.

Питання вдосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя перебувають в епіцентрі наукових інтересів таких вітчизняних учених, як В. Гриньова, Н. Гузій, І. Зязюн, В. Луговий, О. Мороз, Н. Ничкало, О. Падалка, В. Паламарчук, І. Прокопенко, С. Сисоєва, М. Солдатенко. Специфіка професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи ґрунтовно й усебічно висвітлена в докторських роботах провідних вітчизняних науковців: системний характер освітнього середовища професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя початкової школи розкрито в науковому доробку С. Мартиненко, І. Осадченко, Л. Хомич, О. Ярошинської, наголос на інформаційно-методичній обізнаності майбутніх педагогів початкової ланки освіти здійснено в працях О. Комар, Л. Петухової, шляхи та напрями формування важливих професійно-особистісних властивостей майбутніх педагогів початкової школи визначено працями О. Горської, О. Кучерявого, С. Литвиненко, Д. Паращенко, Л. Хоружої. Незважаючи на плідний науковий доробок у цій площині, маємо нині низку суперечностей, які стоять на заваді підвищення якості професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи. Це суперечності між очевидними науково-теоретичними та методологічними здобутками в царині цілісного осмислення сутності професійної підготовки, синкретичності навчального процесу вищого закладу освіти та фрагментарністю й елементаризмом представлення педагогічної

дійсності в змістовій основі навчальних дисциплін вищої педагогічної школи; зростанням усвідомлення українською спільнотою важливості та значущості якісного шкільного навчання на першому його етапі та зниженням інтересу наукових кіл до процедурних аспектів здійснення професійно-педагогічної підготовки випускників вищої педагогічної школи, які здобувають професію вчителя початкових класів; між стандартизацією навчального процесу у вищих закладах освіти та усвідомленою необхідністю забезпечення свободи вибору змісту, методів і форм навчання суб'єктами навчальної діяльності.

Мета цієї статті: висвітлити коло проблем, пов'язаних з удосконаленням якості професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, визначити шляхи оновлення процесуальних та змістових складників цієї підготовки.

Під час написання статті застосовано комплекс методів дослідження: аналіз наукових джерел, порівняльно-зіставний метод, метод узагальнення результатів навчальної діяльності студентів психолого-педагогічних факультетів вищих педагогічних навчальних закладів.

У широкому тлумаченні словосполучення «професійна підготовка» застосовується на позначення процесу оволодіння знаннями, вміннями та навичками, які дозволяють виконувати роботу в певній галузі діяльності. Від цілепокладання, розробки змісту, визначення в ньому сталого та інваріантного, подальшого визначення методів, засобів, організаційних форм навчальної діяльності залежить прикінцева ефективність навчального процесу вищої школи, розуміння тенденцій його вдосконалення в майбутньому. Професійна підготовка, окрім освітнього й соціального призначення, відіграє виконавчу роль у забезпеченні кадрових потреб соціально-економічної сфери, її реформування є невід'ємною ланкою якісного оновлення системи освіти. Прикінцева якість професійної підготовки залежить від гнучкості та можливості оперативного реагування на зміни, що відбуваються. Загальні методологічні орієнтири професійної підготовки абсорбують стратегічні державні програми, доктрини педагогічної освіти, на основі яких уточнюється специфіка професійної підготовки майбутніх педагогів, розробляються програми викладання

навчальних дисциплін, визначається зміст основних та варіативних навчальних курсів.

Науковцями з різних методологічних засад ґрунтовно й усебічно досліджуються різні аспекти професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи. Фундаментальні складники та сучасну динаміку професійної підготовки майбутнього вчителя початкової ланки аналізує й узагальнює в публікаціях видатна вітчизняна вчена, дидакт О. Савченко: на її думку, зміст початкового навчання безпосередньо впливає на якісні складники фахової підготовки майбутніх учителів початкової ланки ([4]). Ґрунтовне дисертаційне дослідження Л. Хомич [5] присвячене проблемі теоретичного обґрунтування та впровадження в практику науково обґрунтованої системи психолого-педагогічної підготовки вчителя початкової школи. Представники харківської науково-педагогічної школи О. Іонова та Н. Сінопальнікова розробляють рекомендації щодо підготовки майбутніх учителів початкових класів до застосування інтегрованих форм організації навчального процесу; С. Сковцова, Я. Гасвець досліджують взаємозв'язок власне педагогічних та методичних складників професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя початкової ланки. Цікаву й плідну в практичному плані ідею взаємозв'язку дидактичної та методичної підготовки майбутнього вчителя початкових класів обстоюють у своїх дослідженнях Н. Воскресенська та Н. Максименко. Не занурюючись у надмірну деталізацію наукового доробку вітчизняних учених, надамо огляд тим ідеям, які є спільними для багатьох науковців, що працюють у царині професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи:

1) ідея системності та взаємодоповнювальності компонентів професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя початкової школи: акцентується увага на різних складниках професійної підготовки; як стрижневий постулюється системний підхід до визначення змісту співвідношення форм професійної підготовки (Н. Воскресенська, С. Литвиненко, Н. Максименко, Л. Хомич, С. Сковцова);

2) ідея вдосконалення змісту професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи: визнається, що саме зміст навчання є вирішальним фактором формування сучасного конкурентоспроможного педагога початкової освітнянської ланки,

робота щодо оновлення та трансформації змісту навчальних дисциплін повинна здійснюватися в тісному взаємозв'язку з потребами сьогодення (Я. Гасвець, Т. Лагутіна, Ф. Орехов, О. Савченко);

3) ідея багатовекторності та інтегративності професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів: стверджується, що професійна підготовка сучасного вчителя початкової ланки повинна бути багатовекторною, себто охоплювати широке коло професійно орієнтованих знань, практичних умінь, сприяти формуванню професійно-особистісних властивостей та рис (Н. Бібік, О. Буздуган, О. Волошина, В. Левченко, М. Марусинець, Л. Панова);

4) ідея проектування комплексного освітнього середовища професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів: переосмислюється знане гасло «середовище формує» з точки зору сучасних завдань професійної підготовки (С. Мартиненко, І. Осадченко, О. Ярошинська);

5) ідея компетентнісного спрямування професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи: науковий пошук спрямовується в русло добору та застосування різноманітних шляхів та засобів формування професійно важливих компетентностей майбутніх учителів початкової школи (Г. Воскобойнікова, Н. Кара, Л. Хоружа та інші);

6) ідея вдосконалення процесуально-технологічних складників професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи: базується на активації можливостей змістово-процесуальної методологічної парадигми та, відповідно, особистісного, дисциплінарного методологічних підходів (В. Вонсович, О. Горська, О. Іонова, Я. Кодлюк, І. Колеснікова, Н. Сінопальнікова, К. Степанюк).

7) ідея активізації сучасних засобів навчання (зокрема комп'ютерних, мережевих) у процесі професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя початкової школи (В. Імбер, О. Комар, К. Косова, Л. Папшева, Л. Петухова, О. Снігур, О. Суховірський);

8) ідея розкриття особистісних резервів студентів у процесі їх професійної підготовки як майбутніх педагогів початкової школи (В. Борщенко, Н. Граматик, Ю. Журат, Л. Ізотова, О. Кіліченко, О. Кучерявий, М. Парфьонов, Д. Пашенко).

Очевидно, що широкий спектр наукових пошуків зумовлений складністю й різноплановістю процесу професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи, потребою озброїти майбутнього спеціаліста ґрунтовними психолого-педагогічними знаннями в поєднанні з досконалістю предметно-методичними уміннями.

Стисло висвітлимо найхарактерніші риси професійної підготовки майбутніх учителів початкової ланки освіти в розвинених країнах світу, спираючись на наукові розвідки О. Волошиної, Л. Нос, Л. Пуховської, В. Чичук та інших дослідників.

Професійна підготовка вчителів початкової школи в країнах Європейського співтовариства та країнах світу базується на сучасному законодавчому ґрунті. За структурою та терміном навчання професійна підготовка функціонує в межах двох різновидів:

а) чотирирічна професійно-педагогічна підготовка на базі неповної середньої школи (Данія, Італія, Іспанія, Норвегія): два роки навчання відводиться на загальноосвітню підготовку і два – на професійну;

б) дворічна професійна підготовка на базі повної середньої освіти (Велика Британія, Німеччина, США, Канада): дворічні коледжі, які належать до системи вищої освіти; дослідники (зокрема Л. Карпинська) зазначають, що нині існує стійка тенденція до подовження терміну навчання в закладах такого типу (до 3 – 3,5 років).

І хоча змістове наповнення педагогічної підготовки майбутніх учителів початкової ланки різне в різних країнах, спільною є тенденція доповнення блоку загальноосвітньої підготовки знаннями, необхідними педагогу саме для викладання в початковій школі. У США практично в усіх штатах існує вимога працевлаштовувати в початкові навчальні заклади фахівців не менше ніж з чотирирічною професійною підготовкою, однак на практиці через брак педагогічних кадрів відбувається нехтування цими правилами.

На основі викладеного вище можемо визначити, що *професійно-педагогічна підготовка майбутнього вчителя початкової школи* – це важливий складник загальнопрофесійної підготовки, у процесі якої майбутній учитель початкових класів оволодіває комплексом наукових педагогічних знань, карбує професійні уміння та навички,

що дозволить йому в майбутньому успішно виконувати професійні функції, розв'язувати повсякденні навчально-виховні проблеми у взаємодії з учнями початкової школи в урочний та позаурочний час.

Основою професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів нині є нерозривна єдність власне педагогічного, предметного та загальногуманітарного складників. У цій єдності важливу роль відіграють педагогічні знання: адже саме педагогічна інформація дозволяє не лише уявити хід та результати розвитку педагогічної думки, трансформацію педагогічних ідей, а й сприяє налагодженню системних міжпредметних зв'язків та сполук у загальному контексті підготовки спеціаліста педагогічного профілю.

Викладач вищої педагогічної школи повинен розуміти логіку моделювання змісту навчальних дисциплін педагогічного, загальногуманітарного циклу, уникаючи дублювання змісту, невиправданих повторів, які знижують зацікавлене ставлення майбутніх учителів до навчального процесу. Питання, що розглядаються у базових навчальних курсах, не повинні дублюватися у варіативних спецкурсах. Чітко уявляючи логіку побудови своєї та дотичних навчальних дисциплін, розуміючи, які питання, проблеми варто деталізувати в рамках спецкурсів, викладач досягає логіко-емпіричної єдності змісту, поліпшує в такий спосіб прикінцеву якість професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи, адже «[...] якість спеціаліста визначається не тим, скільки він знає, а як знає, на якому рівні мислить, чи глибоко володіє методологією науки та її методами, чи бачить він перспективу в науці і чи оволодів мисленнєвими навичками самостійно засвоювати нові ідеї та принципи в науці, що розвивається» (І. Кобиляцький [2, с. 34]).

Аналіз науково-теоретичної інформації, змісту дисертаційних досліджень підтверджує думку про те, що додаткових дослідницьких зусиль потребує проблема забезпечення якості професійно-педагогічної підготовки, перш за все, шляхом оптимальної модернізації та фундаменталізації її змістової основи – викладання педагогічних дисциплін.

Прогностичні напрями дослідження проблеми оновлення професійної підготовки вчителя початкової школи пов'язуються нами з упровадженням інтегрованих інформаційно-дидактичних систем в освітню практику вищої педагогічної школи, абсорбцією педагогічною наукою та заломленням у зміст педагогічних

дисциплін новітніх досягнень дотичних наукових площин, з реалізацією можливості авторських потрактувань змісту дисциплін педагогічного циклу та подальшою розробкою й деталізацією методики викладання педагогічних дисциплін у вищих навчальних закладах.

Література

- 1. Карпинська Л. О.** Формування професійної майстерності майбутніх учителів у системі вищої педагогічної освіти Канади : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Карпинська Людмила Олександрівна. – Одеса, 2005. – 221 с. **2. Кобыляцкий И. И.** Основы педагогики высшей школы / И. И. Кобыляцкий. – Киев-Одесса : Высшая школа, 1978. – 287 с. **3. Прозатвердження** галузевої Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти : Наказ МОН України (№ 1176 від 14 серпня 2013 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/36816/. **4. Савченко О. Я.** Підготовка вчителя в контексті інноваційної шкільної освіти / О. Я. Савченко // Школа першого ступеня : теорія і практика : зб. наук. праць. – Переяслав-Хмельницький, 2004. – Вип.10. – С. 109-117. **5. Хомич Л. О.** Система психолого-педагогічної підготовки вчителя початкових класів : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Хомич Лідія Олексіївна. – Київ, 1999. – 427 с. **6. Хоружа Л. Л.** Теоретичні засади формування етичної компетентності майбутніх учителів початкових класів : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Хоружа Людмила Леонідівна. – Київ, 2004. – 412 с.

SUMMARY

Sadova V. Educational aspects of training of future teacher of primary school.

The results of the scientific study in the field of didactics in higher education are represented in the article, the range of theoretical and practical issues connected with the essential increase in the effectiveness of training of future teachers of primary school.

Theoretical framework is developed on the base of philosophical and general didactic grounding of the issue of the formation of the curriculum of pedagogical education and the particular characteristics of vocational pedagogical training of a future teacher of primary school are reflected, author's definition of the notions given.

This article may be of great help for scientists studying issues of didactics of higher educational establishments, teachers of pedagogical disciplines, post graduate students, future teachers of primary schools and other representatives of the pedagogical environment.

Key words: vocational and pedagogical training, future teacher of primary school, curriculum of pedagogical disciplines, learning activities, logical and empirical cohesion.